

A NYELVŐR POSTÁJA

Hogyan írjuk helyesen a *sejtetted* szót, ha múlt időben használjuk 'sugalltad' értelemben? Hasonlóképpen a *festettem* vagy a *festtettem* írásmód a helyes, ha a festést mással végeztetem el?

Az AkH. 40. szabálypontja a következő: „Ha *t* végű igehez *-at*, *-et* vagy *-tat*, *-tet* képző járul, és ha a szó végi *t*-t mássalhangzó előzi meg (pl. *bont*), akkor *-at*, *-et*, ha magánhangzó (pl. *arat*), akkor *-tat*, *-tet* a képző. Tehát például: (új üveget) *bontat*, (szobát) *festet*, (vasat) *gyűjtet*, (erdőt) *irtat*, *sejteti* (vele); de: (búzáat) *arattat*, (könyvet) *köttet*, (ablakot) *nyittat*, (kenyeret) *süttet*, *taníttatja* (a lányát).”

A szabály szerint tehát a kérdezett szó műveltető képzős alakja jelen időben: *festet*. Múlt időben egybeesik a kijelentő módú cselekvő és a műveltető igealak minden számban és személyben: *festettem*, *festetted*, *festette*, *festettük*, *festettétek*, *festették*. Például: „Te *festetted* ki a szobát, én nem akartam.” Jelentheti azt, hogy az E/2. személyű alany végezte a cselekvést, valamint azt is, hogy mással végeztette. Amennyiben az úgynevezett eszközlő határozó a műveltető ige fakultatív vonzataként szerepel a mondatban, akkor egyértelművé válik. Pl.: „*Megsejtette* vele a műfaj szépségeit.” A jelentése: 'sugallta neki'.

A magyar nyelv szövegmutató szótára alapján a következő igék tartoznak ide: *belejejt*, *elejt*, *elfelejt*, *ellejt*, *ereszt*, *fejleszt*, *fejt*, *hegeszt*, *kiejt*, *kifejt*, *kifelejt*, *körüljejt*, *leejt*, *lejt* (táncot) *megejt*, *megért*, *megfejt*, *megsejt*, *meneszt*, *metsz*, *(el)rejt*, *sejt*, *számfejt*, *szétfejt*, *végiglejt*. Csak tranzitív ige esetében jelentkezik a kétértelműség, intranszítív esetében ez nem történhet, mivel annak műveltető igealakja nincs, pl. *lejt* (a pálya). Volt olyan próbálkozás (sőt egyik írónk programot is hirdetett), hogy ezekben az esetekben legyen a műveltető képzős alak megkülönböztetendő a cselekvőtől: **festtettem* – *festtettem*, **festtetted* – *festtetted*, **festtetted* – *festtetted* stb. Azonban ezek a formák igen bonyolultak, a szövegkörnyezettel félreértés aligha adódik, a helyesírás szabályozói nem akarták nehezíteni a helyesírók dolgát. Az „*azt* a képet tavalyl *festtettem*” mondat kétértelmű, a szövegkörnyezet azonban egyértelműsítheti, hogy én magam *festtettem*, vagy *festtővel* készítetttem.

A következő összetett mondatokban a tagmondatok adják az egyértelműsítést: „Hosszú kötélén *eresztette le* magát, gyertyát vitt magával, és egy csengőt szerelt fel, amit ha meghúzna, azonnal húzzák fel a társai.” „Villa a következő hetekben valóban a hegyekbe húzódott, néhány száz emberét kisebb csoportokra osztotta, számos követőjét pedig hazaküldte, fegyvereiket *elrejtette* vagy elásatta, és azokkal a szavakkal búcsúzott tőlük, hogy amint a helyzet úgy hozza, számítt rájuk.” (Ez utóbbi mondatban az *elásatta* műveltető ige is segít az értelmezésben.)

Az alábbi esetekben a szövegkörnyezet híján teljes a kétértelműség: „A módszert a magyar hatóság *fejlesztette* ki.” „A munkavállaló kedden az üzemben azt állította, hogy az igazgató más üzleti érdekei miatt *menesztette* a kollégáját.” (Érdekességként megemlítem, hogy a példamondatokat úgy találtam meg az internetes keresőben, hogy hibásan írtam be a szót: **fejlesztette*, **menesztette* stb.)

Az értelmezésben az eszközlő határozó segít: „Miután Higgins anyja *megértette vele*, hogy az úrilánnyá faragott Elizát nem lehet visszadobni régi környezetébe, nagy pénzüsszeggel segítette a lányt és férjét, hogy virágüzletet nyithassanak.” „Nem *sejtette velem* megsértődésének az okát, én meg magamtól ugyan rá nem jöttem.”

Az alábbi esetekben, a *-val*, *-vel* ragoz főnév lehet eszközlő határozó és társhatározó is: „A szomszédal *hegesztette meg* a kerítést.” „A barátjával *metszette le* a szőlőt.” Értelmezhető úgy is, hogy a szomszéd és az igei személyraggal kifejezett harmadik személyű alany együttesen végezte el a munkát mással: a szomszédal, a barátjával. Ő és a szomszéd, ő és a barátja.

Sokak állásfoglalása szerint helyesírásunkkal ellenkezik a **festtette*, **rejtette*, **sejtette* újító írásmód, ugyanis a szövegösszefüggésből, az előzményből általában egyértelműen kiviláglik a hagyományosan írt forma műveltető jelentése. Ezért a fölösleges változtatás bonyolítóan, zavaróan hatna. Lényeges az is, hogy a kérdéses eset kevésszer, ritkán fordul elő. Olyankor gondos, figyelmes fogalmazással elkerülhető a kétértelműség.

A cselekvő és a műveltető ige alakai egybeesése csak a magas hangrendű igék múlt idejű alakjaira korlátozódik. Azon belül a magas hangrendűek közül csak az *e* magánhangzót tartalmazók sorolhatók a kétértelműek körébe, az *ö-t* tartalmazó már nem az előhangzó különbözősége miatt: *öntötte*, *öntette*. A mély hangrendű cselekvő és műveltető igék esetében nincs nehézség, bizonytalanság (pl. *tartotta – tartatta*, *hajtotta – hajtatta*).

(Zárójelben jegyezhetjük meg, hogy a Nyelvművelő kézikönyv a következőképpen vélekedik: „A helyesírási szabály ellenére a félreértés elkerülésének érdeke megokolhatja néha, hogy – kivételesen – magas hangú, mássalhangzó + *t* végű igék műveltető alakját is *-tet* képzővel írjuk. Pl.: a színész nemcsak *megértette*, hanem meg is *érttette* a darab mondanivalóját; *megfestette* az író az arcképét, de: a művészszel *megfestettette*; *sejtette* a veszélyt, de: *sejtette* velünk. A határozó ugyanis már jelzi az ige műveltető jellegét. Általában inkább igyekezzünk a mondat fogalmazásával elkerülni a kétértelműséget, hogy ne legyen szükségünk a szabálytalan írásmódra!” (Grétsy–Kovalovszky 1985: 229).

Horváth Péter Iván szerint a jelenség a homográfia vagy heterofónia körébe tartozik, az ugyanúgy leírt, de másként kiejtett szavak viszonyához. „Az angol dúskál az ilyenekben, pl. lead [líd] ’vezet’ ~ [led] ’ólom’; sow [szou] ’vet’ ~ [szau] ’koca’; wind [vind] ’szél’ ~ [vájnd] ’teker’. S a magyar? Nos, ahogy vesszük. Elvben csupán az egyek [egyek] ’táplálkozzak’ ~ [eggyek] ’egységesek’ tartozik ide. De gyakorlatilag az is, hogy (ök/ti) néztek, vagy sejtette ’sugallta’ és ’gyanakodott’, illetve szemét ’hulladék’ és ’látószervét’, meg több száz hasonló páros, mert ezeknek a második tagja nemcsak a tájnyelvekben, hanem sokszor még a köznyelvben is az ún. zárt [ë]-vel szólal meg. A helyesírás jelölhetné a különbséget (pl. sejtette ~ sejtette), de bizonyos – most mellékes – okokból nem teszi” (Horváth 2015: 132). Ez utóbbi megoldást H. Varga Márta is megemlíti: „Az *ë* hang valószínűleg változatosabbá, a fülnek kellemesebbé tenné a magyar nyelv hangzását, ám a köznyelvbe való beemelésére tett kísérletek eddig nem jártak sikerrel, az erőfeszítések nem hoztak ered-

ményt. Az érdekesség kedvéért közzéteszek egy listát, amelyen szereplő szavakban az e ~ ë használata jelentésbeli különbségeket juttat kifejezésre.” Ezek között szerepel a következő példa: 1. *sejtettem* = homályosan utaltam rá nekik (műveltető ige) 2. *sejtettem* = gondoltam, de nem voltam bizonyos benne. *Sejtettem* velük, hogy nem is *sejtettem* (H. Varga 2020: 131, 133).

A Magyar Nyelvőr 49. évfolyamában (1920-ban) Váró István írt a problémáról: „Sejtet. Egyik másik napilapunk felesleges pontoskodással két t-vel írja mássalhangzó után is a t végű igék műveltető képzős alakját: sejtette, elrejtette, kiirtatta, végrehajttatta, meggyújtatta stb. Bizonyosan az a szándék vezeti az írókat, hogy elkerüljék az egyformán írt, de nem egyformán ejtett alakok összetévesztését: sejtette és sejtette, elrejtette és elrejtette. Csakhogy a magyarban gyakoriak az ilyen egyformán írt alakok (mentem, mentem stb.); másrészt meg a mélyhangú igék mellett nincs is szükség erre a különbségtételre: végrehajttatta és végrehajtottta, meggyújtatta és meggyújtotta. Az a gondolat is vezetheti a kettős tt használóit, hogy a műveltető ige képzője -tat -tet, tehát a t végű igék mellett két t betűt kell írni. Csakhogy a műveltető képző igen gyakran -at et, sőt két mássalhangzón végződő igék mellett rendszeren így hangzik: fürdet, mondat, küldet stb. Tehát a kettős t írása egészen felesleges” (Váró 1920: 82).

Végezetül még egy gondolat. A kiejtés során jelezhetjük a különbséget a műveltető és a cselekvő ige között, például: „Nem *sejtette velem* megsértődésének az okát, én meg magamtól ugyan rá nem jöttem.” Tehát a *sejtette* szóban az első t-t ejtethetjük hosszabban, azonban figyelembe kell venni azt, hogy a t zárhang, és a hosszúsága irreális, tehát a zár időtartama a kétszer hosszabb, és nem a hangoztatása.

Szakirodalom

- Horváth Péter Iván 2015. *(Ny)elvi kérdések*. Inter Kht. – Tinta Könyvkiadó, Budapest. 132.
 H. Varga Márta 2020. *Rendhagyó nyelvtörténet*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. Budapest
 Grétsy László – Kovalovszky Miklós 1985. *Nyelvművelő kézikönyv II*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
 Papp Ferenc 1994. *A magyar nyelv szóvégmutato szótára*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
 Váró István 1920. Sejtet. *Magyar Nyelvőr* 82.

Minya Károly

nyelvész, főiskolai tanár

Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és

Irodalomtudományi Intézet

E-mail: minya.karoly@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2421-3580>